

Стельмах М.Ю.

*кандидат філологічних наук, доцент,
Львівський національний університет
імені Івана Франка*

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ МОДАЛЬНИХ ДІЄСЛІВ У ПЕРСЬКІЙ МОВІ

Модальні дієслова у перській мові часто вживані, вони мають основні ознаки, притаманні морфологічним формам і інших дієслів. Водночас ці дієслова не виражають дію чи стан. Основна їхня функція – вираження модальних відношень, пов'язаних з предикативним відношенням «носій ознаки – ознака». Особливе функціонально-семантичне призначення цих лексичних засобів – виражати не саму дію, а її передумови – знаходить відображення в кількох варіантах їхнього термінологічного позначення. Так, Ю. С. Степанов називає модальні дієслова і предикативи предикативами потенційності [6, с. 114-139], а Р. Мразек – інтенційними, синтаксично допоміжними, тобто такими, що вимагають певного доповнення, поширення [2, с. 53].

Питання про те, чи модальні дієслова є виключно лексичними засобами вираження модальності, чи синтаксичними, неодноразово порушувалось в лінгвістиці. Частина дослідників розглядає їх як одиниці, значення яких може реалізуватися лише в синтаксичних відношеннях, як аналітичну форму дієслова чи перший компонент придієслівного присудка тощо. Відомий сходознавець Л. С. Пейсиков розглядає модальні дієслова лише як складову частину синтаксичних груп – дієслівних поєднань модально-цільового характеру, аргументуючи це тим, що «семантично важко відривати, наприклад, прагнення суб'єкта здійснити дію від самої дії, оскільки саме по собі прагнення, виражене модальним дієсловом чи його еквівалентом, не позначає, як правило, повноти думки» [3, с. 305]. Безперечно, речення *او می تواند* 'Він може' не виражає завершеного судження, проте неможливо заперечити наявність у модальних дієслів власного лексичного значення. Інші дослідники розглядають модальні дієслова як лексичні одиниці, які виражають різні модальні характеристики, оскільки значення

конструкцій з модальними дієсловами повністю вмотивоване значенням дієслова [1, с. 4-6].

Обсяг категорії модальних дієслів може коливатися «використання семантичних ознак для виокремлення модальних дієслів, утворює найчисельніші групи таких лексем, а застосування формальних зумовлює виділення найменшої кількості груп» [7, с. 17].

З точки зору формального вираження категорія модальних дієслів у перській мові не однорідна. Так, внаслідок використання нерівнорядних критеріїв щодо їх виділення. Слід зазначити, що дієслова *خواستن* ‘хотіти’ та *توانستن* ‘могти’ мають особові форми. Від дієслова *بایستن*, яке в класичній перській мові відмінювалось, як і інші модальні дієслова, збереглися лише застигли форми зі значенням ‘повинен, слід’: *بایست*, *بایستی*, *می بایست*, *می بایستی*, *می باید*, які вживаються однаково для всіх осіб і практично не мають семантичних відмінностей між собою [5, с. 236]. Проте вже в поемі Фердоусі безособові форми цього дієслова значно переважали над особовими. Водночас у перській мові, крім особових форм від дієслова *توانستن*, функціонує і безособова форма *توان*.

До модальних дієслів іраністи часто відносять лише прості дієслова: порівняно невелика кількість модальних дієслів в перській мові поповнюється за рахунок дієслів і конструкцій, еквівалентних модальним дієсловам. Навколо кожного модального дієслова групуються різного роду синоніми. Так, наприклад, синонімом *باید* виступає *مجبور است* [3, с. 307]. Безперечно, віднесення простих дієслів і застиглих дієслівних форм до модальних дієслів, а складних дієслів до «інших їм подібних слів і зворотів» [4, с. 242] склалось передусім під впливом граматики російської мови і є невиправданим з точки зору граматики сучасної перської мови. Саме тому основним критерієм при відборі модальних дієслів має бути семантичний критерій.

До категорії модальності перської мови належать дієслова *توانستن* «могти», *شایستن* «бути можливим», *یاراستن* «сміти», *فرصت داشتن* «мати можливість», *قادر بودن* «бути в стані», *قدرت داشتن* «мати змогу», *امکان داشتن* «мати можливість», *مستعد بودن* «бути готовим», *مناسب بودن* «личити», *یارا بودن* «бути в стані», *بلد بودن* «вміти» та ін.

Слід наголосити, що єдність значень прагнення до здійснення дії і самої дії позначається граматично: модальні дієслова вимагають, щоб основне дієслово стояло в певній граматичній формі. У класичній перській мові це форма інфінітива або усіченого інфінітива, у сучасній – форми теперішньо-майбутнього чи минулого часу умовного способу або форма минулого тривалого часу дійсного способу. Вживання цих дієслівних форм підкреслює потенційність дії.

Отже, несамостійний характер модальних дієслів, вживання їх лише в поєднанні з іншим дієсловом свідчить про їхню належність до синтаксичного рівня мови. При цьому модальні слова залишаються лексично повнозначними, здатними бути самостійними компонентами значень. Саме тому ми відносимо модальні дієслова (доцільніше говорити про конструкції з модальними дієсловами – синтаксичні структури, які містять як опорний компонент лексичні одиниці (слова чи стійкі словосполучення) з модальним значенням), до лексико-синтаксичного рівня.

Список використаних джерел:

1. Аскоченская В.Ф. Выражение возможности и необходимости в конструкциях с зависимым инфинитивом (на материале польского языка в сопоставлении с русским): Автореф. дисс. ... канд. филол. наук: 10.662 / Воронежский гос. пед. ун-т им. Ленинского комсомола. – Воронеж, 1971. – 22 с.
2. Мразек Р. Синтаксическая дистрибуция глаголов и их классы // Вопросы языкознания. – 1964. – № 3. – С. 50-63.
3. Пейсиков Л.С. Вопросы синтаксиса современного персидского языка. – М.: Изд-во ИМО, 1953. – 412 с.
4. Поляков К.И. Самоучитель персидского языка. – М.: Муравей, 2002. – 287 с.
5. Рубинчик Ю.А. Грамматика современного персидского литературного языка. – М.: Издательская фирма «Восточная литература» РАН, 2001. – 600 с.
6. Степанов Ю.С. Имена. Предикаты. Предложения. – М.: Наука, 1981. – 360 с.
7. Ткачук В.М. Категорія суб'єктивної модальності: Автореф. дисс ... канд. філол. наук: 10.02.15 / Донецький нац. ун-т. – Донецьк, 2002. – 24 с.